

PROVOCĂRI PENTRU ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR ÎN CONTEXTUL STRATEGIEI EUROPA 2020

DR. MANUELA UNGURU

Abstract

One goal of Europe 2020 Strategy is to increase the share of higher education to 40% of the population 30-34 years old, but the gap at EU27 level is 7 percentage points, with important differences among EU member states. Romania is also lagging behind, but if one looks at the population 20-24 years old, 91% of them have a tertiary education degree.

More educated people would contribute to productivity gains and finally to economic growth. Thus, education policies should adapt in order to address the labor market challenges and to ensure successful insertion on the labor market and high returns of investment in education, both individual and public.

Reaching the Europe 2020 objectives implies increase the returns on education, by improving the effectiveness of education process. Among the challenges of education policies there are better adapted curriculum to labour market needs, higher involvement of the employers and adjustment of financing models with respect to the higher education market and its determinants.

Keywords: higher education, Europe 2020

JEL: I23, I25

Procesele globale generate de declanșarea crizei de restructurare economică generate de presiunile pe piața muncii au accentuat importanța dezbaterilor privitoare la necesitatea unor politici de educație adecvate. Acestea trebuie pe de o parte să răspundă nevoilor unei piețe a muncii aflate într-o continuă dinamică și având totodată un grad de predictibilitate foarte redus, mai ales pe termene mediu și lung, iar pe de altă parte, să contribuie la creșterea valorii adăugate, furnizând forță de muncă cu calificări adecvate și de calitate.

În ceea ce privește România, degradarea calității învățământului românesc este un subiect de actualitate. Reformele succesive și uneori necoerente indică lipsa unei viziuni pe termen lung, precum și a unui consens politic cu privire la rolul și locul educației în economia, dar și în societatea românească.

Strategia Europa 2020, prin care se dorește ca Uniunea Europeană să devină o economie inteligentă, durabilă și favorabilă incluziunii, și-a propus atingerea mai multor ținte, printre care se numără și creșterea ponderii absolvenților de studii superioare în rândul tinerilor, ca factor determinant pentru creșterea economică.

Învățământul superior în Uniunea Europeană. Evoluții atatiatice

Datele statistice Eurostat arată că la nivelul anului 2010 în UE-27 existau aproximativ 4000 instituții de învățământ, și circa 20 milioane de studenți. Șase țări totalizau circa 1 treime dintre studenți, fiecare având în jur de 2 milioane (Germania, Marea Britanie, Franța și Polonia cu peste 2 milioane, Italia și Spania puțin sub acest nivel). România avea puțin peste un milion studenți în 2010. Dintre aceștia, în universitățile publice erau cuprinși circa 450.000 de studenți.

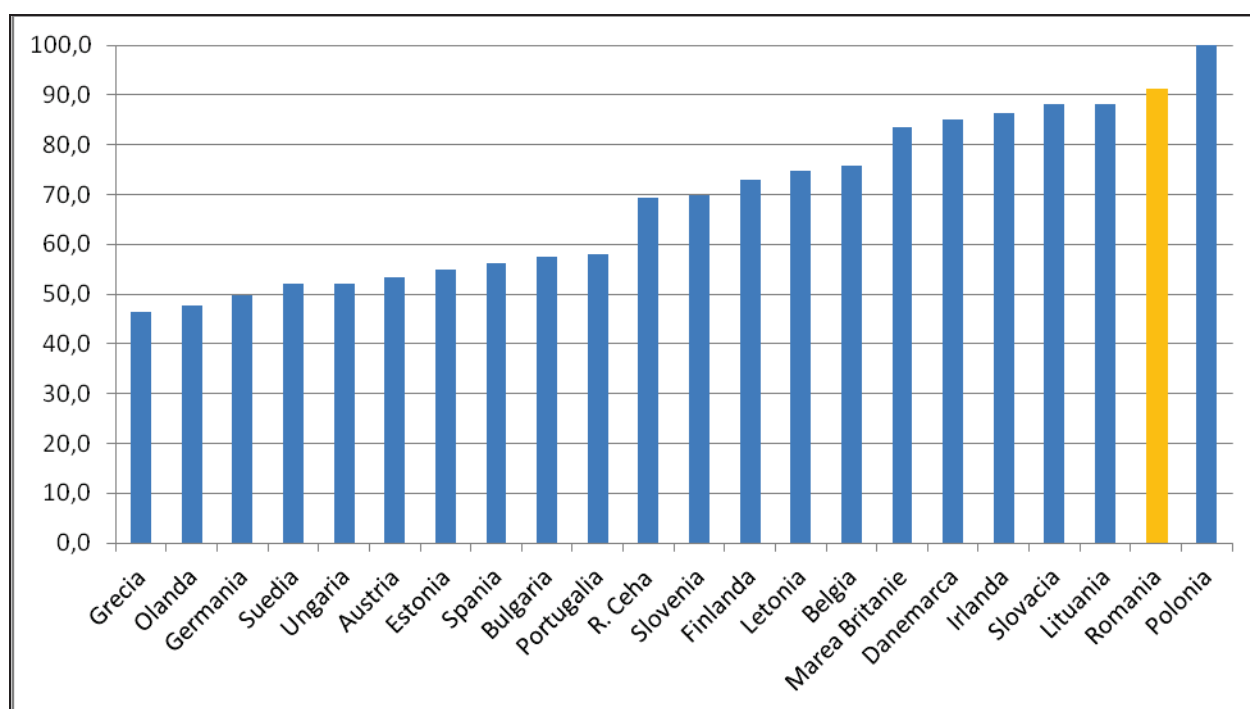
Unul dintre obiectivele Strategiei Europa 2020 este ca 40% din tinerii europeni¹⁹ să aibă studii superioare. În prezent, mai puțin de o treime din populația UE-27 cu vârste între 30 și 34 de ani au absolvit o facultate, față de 40%

¹⁹ tineri cu vârsta cuprinsă între 30 și 34 de ani

în SUA și peste 50% în Japonia. Dintre țările UE-27, Irlanda se situează pe primul loc, cu 45% dintre tineri având studii superioare.

Dacă ne raportăm la grupa de populație în vârstă de 20-29 ani, se observă o tendință foarte accentuată de creștere a ponderii absolvenților de studii superioare (ISCED 5 și ISCED 6), în unele țări, printre care și România, această pondere ajungând la aproape 100% (Graficul 1).

Graficul 1: Ponderea absolvenților de studii superioare în populația 20-29 ani (%)

Sursa: baza de date Eurostat, accesată 11.11.2012

De menționat că, dintre țările Uniunii Europene, cea mai spectaculoasă creștere a ponderii absolvenților de studii superioare în populația cu vârsta 20-29 ani s-a înregistrat în România, de la 20% în 2001 la peste 91% în 2010. Acest lucru poate fi explicat prin accesul facil la educația superioară datorită unui nivel scăzut al taxelor, stimulat și de diferențialul de venituri între cei cu studii superioare și cei cu studii medii, deci de posibilitatea recuperării investiției într-un interval de timp foarte scurt. Este însă de așteptat ca trendul de creștere a participării la educația terțiară în România să se inverseze, iar cererea de competențe și calificări pe piața muncii să pună presiuni pentru creșterea calității procesului educațional.

Numărul absolvenților de studii superioare din UE-27 în anul 2010 era de aproape 4,5 milioane. Pe domenii, primul loc îl deține grupa științe sociale, economice și juridice, cu 35,7 % din totalul absolvenților, pondere mai mare decât cea echivalentă a studenților înscriși la studii în aceste domenii (34 %), ceea ce se poate evidenția fie faptul că numărul candidaților pentru aceste domenii a scăzut în ultimii ani, fie faptul că ratele de abandon din alte domenii au fost superioare²⁰.

O situație similară s-a înregistrat și pentru medicină, care are 15,1 % din numărul total al absolvenților, dar numai 13,6 % din totalul studenților. Pentru inginerie, industrie prelucrătoare și construcții situația este opusă (ponderea absolvenților mai mică decât ponderea studenților).

La nivelul anului 2011, la nivelul UE-27 *ponderea absolvenților cu studii superioare în totalul angajaților* din grupa de vârstă 15 – 64 de ani era de circa 30%, cu variații semnificative între state. Cel mai bine se situează Irlanda (46,4%), Lituania (42,1%), Cipru (41%), Finlanda (40,9%), și Luxembourg (40,4%). Există însă și state dezvoltate din Vestul Europei în care ponderea angajaților cu studii superioare este foarte scăzută, cum ar fi Italia (17,2%), Austria (18,1%), și Germania (26,4%). În România ponderea absolvenților de studii superioare în totalul angajaților este de 24,2% și este comparabilă cu a țărilor din Europa Centrală și de Est (Cehia, Slovacia, Ungaria, Bulgaria).

Cifrele statistice privind ponderea absolvenților cu studii superioare în numărul total al angajaților ar arăta mult mai bine dacă toți absolvenții ar putea profesa corespunzător nivelului de pregătire. Or, există o parte însemnată dintre absolvenți care lucrează pe posturi de studii medii, respectiv care sunt supracalificați pentru munca pe care o depun. Ponderea acestora poate ajunge la circa 20% (conform Eurydice), mai ales imediat după finalizarea studiilor. În România însă apreciem că ponderea poate fi mult mai mare, mai ales în condițiile crizei economice. Acest lucru afectează evident randamentul public al educației, dar încă nu sunt disponibile studii cantitative care să estimeze numărul absolvenților de studii superioare supracalificați pentru joburile pe care le dețin.

Ponderea studenților înscriși la matematică, științe și tehnologie reprezintă un alt indicator important pentru dezvoltarea economică a unei țări și care

²⁰ De remarcat că în România tendința a fost opusă, ponderea științelor sociale, economice și juridice ajungând la peste 60% din totalul studenților

contează pentru progresul în atingerea strategiilor de dezvoltare. Deși România înregistra la începutul anilor 2000 o pondere relativ ridicată a numărului de studenți înmatriculați în aceste domenii, aceasta a scăzut rapid pe parcursul ultimilor ajungând la 17% în prezent, valoare sub media europeană, dar apropiată de cea a statelor din vecinătate.

La orizontul anului 2020 se estimează că aproximativ 35% din locurile de muncă vor fi pentru absolvenți cu studii superioare (CEDEFOP 2010), deci putem vorbi despre o **perspectivă pozitivă pentru piața educației superioare din Uniunea Europeană.**

Politicile educaționale

Chiar și în contextul crizei economice, politicile educaționale trebuie să continue asigurarea calității și relevanței educației, condiții fundamentale pentru asigurarea creșterii economice din perspectiva capitalului uman. Numeroase dintre direcțiile modernizării educației și formării profesionale la nivel european au impact asupra creșterii eficacității sistemului educațional fie direct, fie indirect. Deseori însă instrumentele și metodologiile relevante pentru eficacitatea sistemului existente sunt oarecum deficitare în domeniul corelării cu piața muncii și asigurării calității prin certificare.

Consiliul European recomandă ca politica educației la nivel european să țină seama de mai multe aspecte:

- Calitatea educației și cercetării constituie motorul principal al modernizării cu succes a sistemelor de educație terțiară.
- Întărirea triunghiului cunoașterii: educație-cercetare-inovare, ca o condiție cheie pentru ca educația terțiară să poată contribui la crearea de locuri de muncă, respectiv la creșterea economică.
- Dezvoltarea Ariei Europene a Cercetării, pentru creșterea complementarității dintre sistemele naționale, precum și a eficacității investițiilor în cercetare.
- Creșterea mobilității internaționale a studenților, cercetătorilor și personalului, în pofida posibilei contribuții a acestora la creșterea fenomenului de “brain drain”.

- Dezvoltarea unor noi forme de cooperare transfrontalieră prin care să crească atractivitatea Ariei Europene a Educației Superioare și Ariei Europene a Cercetării.

Fiecare stat membru este responsabil pentru sistemele naționale de educație și instruire, dar la nivelul Uniunii Europene politicile sunt concepute astfel încât să poată trata unele provocări comune, precum: îmbătrânirea societății, deficitul de calificări al forței de muncă, competiția globală.

Sistemul educațional din România se află într-un proces cvasi-permanent de reformare, determinată de:

- *evoluțiile demografice* – creșterea migrației externe, în special a tinerilor și reducerea natalității;
- *dinamica lentă a economiei*. Datele statistice evidențiază că procesul de convergență al României este unul foarte lent, inclusiv din punct de vedere structural (de exemplu repartiția sectorială a forței de muncă, cu o pondere a populației ocupate în agricultură de peste 5 ori mai mare față de media țărilor UE-27), iar în contextul crizei economice ritmul de reducere a decalajelor este încetinit și mai mult.
- *racordarea la Aria europeană a educației*, internaționalizarea educației universitare și introducerea procesului Bologna într-un sistem educațional slab performant.

Raportul privind starea învățământului superior românesc din România 2011 prezintă detaliat cele 18 priorități identificate pentru învățământul superior din România, enumerate în Anexa 1.

Asigurarea calității

Literatura referitoare la acumularea de capital indică faptul că o educație de calitate are și rata de revenire cea mai ridicată (randamentul educației este mai mare).

De-al lungul ultimelor decenii, conceptul de calitate a educației a avut mai multe abordări:

- *asigurarea internă a calității*, definită prin eficiența și eficacitatea proceselor interne (predare și învățare). Calitatea internă era măsurată

prin rezultatele elevilor, precum și prin eforturile de îmbunătățire a mediului de învățare și a proceselor educaționale.

- *asigurarea calității prin interfață*, definită prin capacitatea educației de a îndeplini așteptările beneficiarilor, accentul fiind pus pe interfața dintre școală și comunitate.
- *calitatea pentru viitor*, în care educația ar trebui să răspundă atât nevoilor imediate ale beneficiarilor, cât și celor viitoare.

Toate statele membre ale Spațiului European al Învățământului Superior (EHEA) și-au stabilit un sistem în vederea asigurării calității în domeniul învățământului superior, majoritatea urmărind în primul rând supervizarea. Între țări există diferențe în ceea ce privește puterea decizională.

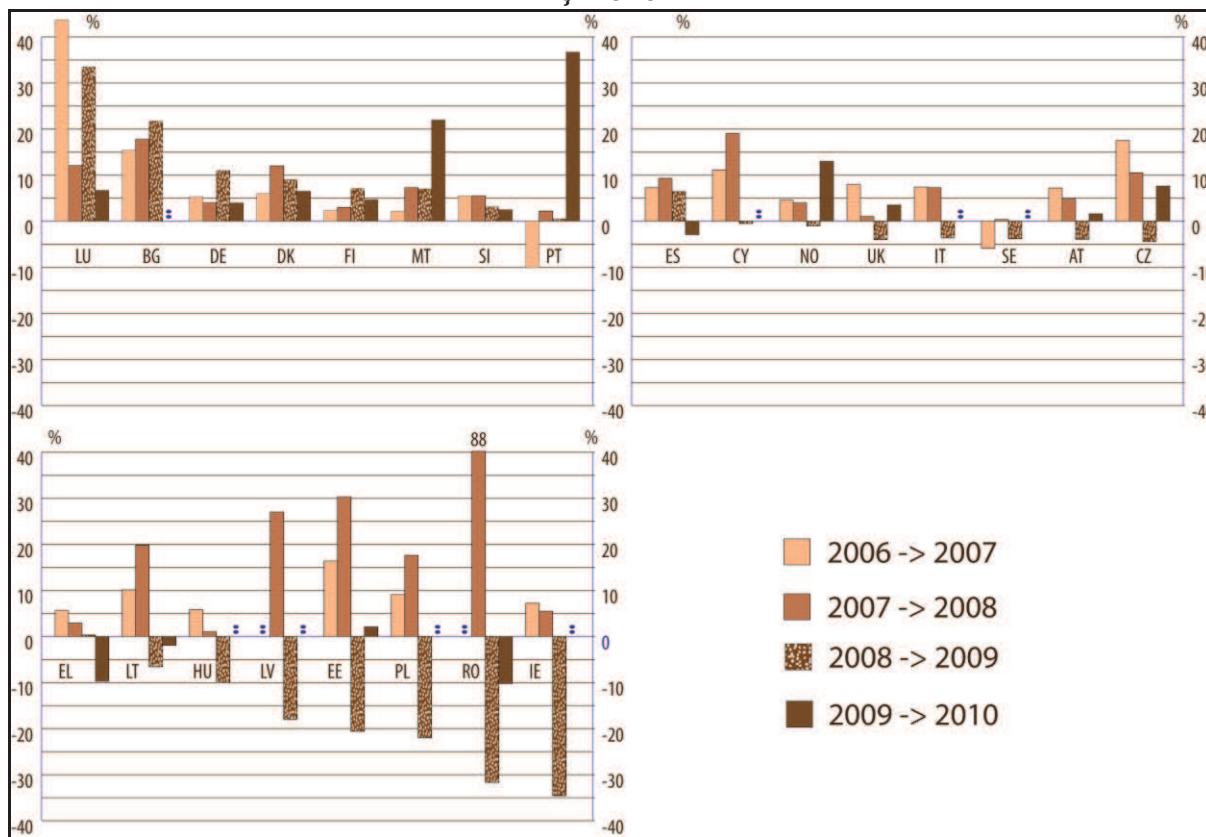
Responsabilitatea pentru reformele în educația terțiară rămâne în principal la nivelul țărilor membre și al instituțiilor, dar concomitent este stimulată cooperarea transfrontalieră, așa cum este prevăzut în Procesul Bologna și crearea Ariei Europene a Educației Superioare, Agenda UE pentru modernizarea sistemelor de educație terțiară și prin crearea Ariei Europene a Cercetării. Principalele avantaje ale cooperării decurg din schemele de finanțare, experiența rezultatelor implementării politicilor, precum și din posibilitatea schimbului de bune practici.

Finanțarea

În unele state din UE-27 instituțiile de învățământ superior sunt finanțate în principal din surse publice, în altele ponderea instituțiilor private este destul de însemnată. Evident, nivelul cheltuielilor publice variază foarte mult în rândul statelor membre. În România investițiile în educația superioară sunt aproape în întregime publice.

Ca reacție la criza economică, per ansamblu s-a înregistrat o scădere a nivelului cheltuielilor publice cu educația superioară, însă tendință este foarte neomogenă: de la tăieri masive de buget al educației, până la majorări considerabile ale acestuia (Graficul 2).

Graficul 2: Variația anuală a nivelului cheltuielilor publice cu educația terțiară între 2006 și 2010

Sursa: Spațiul European al Învățământului Superior în 2012: Procesul Bologna, Comisia Europeană

România, deși a redus finanțarea pentru învățământul superior în perioada de criză, per ansamblu a continuat tendința de creștere în termeni reali a finanțării sistemul de învățământ și în 2008, abia în 2009 revenind la nivelul din anul 2007 (în termeni reali).

Mai ales în contextul actual al crizei și nesiguranței financiare, investițiile publice, susținute și de surse suplimentare de finanțare, trebuie să rămână baza pentru o educație terțiară sustenabilă. Foarte importantă este și implicarea angajatorilor și a altor grupuri de interese în designul programelor pentru creșterea calității și relevanței educației terțiare.

Așa cum rezultă din Anexa 2, finanțarea sistemului de învățământ în ansamblu din România a avut cea mai accentuată creștere în termeni reali, dar ponderea cheltuielilor cu educația în PIB rămâne sub obiectivul propus, de 6%.

Concluzii

Sistemul educațional este eficace doar dacă reușește să aibă un impact pozitiv asupra dezvoltării economice și sociale. La nivel individual, eficacitatea influențează capacitatea de angajare și mobilitatea pe piața muncii. La nivelul societății, un proces de educație eficace contribuie la creșterea productivității muncii și astfel la creșterea economică.

Prin procesul Bologna, Uniunea Europeană s-a angajat într-un model al finanțării universităților bazat pe performanță, iar aceasta s-ar putea să producă transformări importante la nivelul ofertei educaționale în fiecare țară care adoptă modelul. Alocările bugetare pentru educație superioară ar trebui să crească, dar nu distribuite liniar și ar trebui eventual însoțite de o mai mare cointeresare financiară din partea agenților economici și studenților. În România trebuie acordată o atenție sporită creșterii eficienței și eficacității cheltuielilor pentru educație, precum și creșterii implicării angajatorilor în diverse etape ale procesului educațional, de la planificare până la monitorizarea și evaluarea rezultatelor.

În pofida austerității bugetare induse de criza economică actuală, considerăm că obiectivele Strategiei Europa 2020 nu trebuie privite izolat, ci într-un context mai larg și pe termen lung. De exemplu, ar trebui acordată o atenție specială domeniilor devenite 'tradiționale' pentru migrație, precum medicină și IT, pentru care efectul negativ indus de emigrația semnificativă a absolvenților va fi dublu: pe de o parte deficitul bugetar creat de cheltuielile cu educația nu vor putea fi compensate printr-o creștere a valorii adăugate, pe de altă parte necesarul de personal și de competențe pe piața muncii nu va fi satisfăcut.

Anexa 1: Prioritățile sistemului de învățământ românesc

Obiectivele prezentate în *Raportul asupra stării învățământului 2011* au în vedere stabilitatea și credibilizarea sistemului de învățământ superior și încurajarea dialogului, prioritățile și direcțiile de acțiune fiind legate de operaționalizarea și asigurarea cadrului unitar pentru implementarea Legii educației naționale nr. 1/2011. Astfel, Raportul menționează 18 priorități pentru învățământul superior românesc:

1. Întărirea autonomiei universitare, concomitent cu introducerea și consolidarea răspunderii publice
2. Modernizarea managementului și conducerii universităților
3. Întărirea capacității de elaborare de politici, de reglementare și de control
4. Asigurarea calității în învățământul superior
5. Finanțarea competițională și încurajarea excelenței la nivel universitar
6. Crearea unui sistem echitabil, deschis și transparent de selecție a resursei umane
7. Creșterea eficienței și a transparenței în alocarea resurselor
8. Înăsprirea măsurilor pentru respectarea eticii universitare
9. Cercetătorul și cercetarea universitară devin prioritare
10. Universitatea se centrează pe student
11. Flexibilizarea programelor de studii și centrarea pe rezultate ale învățării
12. Creșterea relevanței educației de nivel universitar pentru nevoile pieței muncii
13. Finanțarea multianuală și flexibilă
14. Sprijinirea învățământului particular performant
15. Îmbunătățirea sistemelor de colectare, prelucrare și de raportare a datelor
16. Compatibilizarea Cadrului Național al Calificărilor din Învățământul Superior din România (CNCIS) cu Cadrul General al Calificărilor pentru Spațiul European al Învățământului Superior
17. Punerea în aplicare la nivelul instituțiilor de învățământ superior din România a Metodologiei de implementare a Cadrului Național al Calificărilor din Învățământul Superior, aprobată prin OMECTS nr. 5703/18.10.2011
18. Continuarea și dezvoltarea cooperării europene și internaționale

Anexa 2: Indicele de creștere a cheltuielilor cu educația, în prețuri constante (2000=100)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
UE-27	100,00	104,54	108,22	110,85	112,05	113,86	117,18	118,97	122,60	126,22
Belgia	100,00	118,02	121,60	121,24	123,87	125,32	130,01	134,32	145,27	144,10
Bulgaria	100,00	99,38	110,63	121,17	139,08	142,94	144,81	148,09	179,64	175,31
Cehia	100,00	105,95	114,21	123,45	125,57	130,09	150,91	146,47	145,89	155,59
Danemarca	100,00	102,48	102,93	102,05	105,62	106,54	105,78	105,33	102,74	109,92
Germania	100,00	101,95	106,78	106,76	105,35	104,77	105,27	110,42	113,44	119,15
Estonia	100,00	92,22	102,51	106,87	105,86	114,16	120,93	130,58	149,12	139,18
Irlanda	100,00	104,51	111,37	118,51	132,63	141,39	149,20	162,81	183,28	195,10
Grecia	100,00	107,57	113,73	119,93	134,85	147,21	:	:	:	:
Spania	100,00	102,48	105,63	109,49	112,39	115,77	121,60	128,23	137,48	143,62
Franta	100,00	100,35	100,51	101,72	102,27	101,77	103,08	105,56	105,61	107,60
Italia	100,00	108,91	104,05	106,81	104,90	102,44	110,95	102,94	108,85	105,90
Cipru	100,00	114,78	129,43	147,08	140,91	150,27	157,95	164,34	182,59	192,11
Letonia	100,00	107,69	116,76	116,31	120,50	132,94	147,71	159,77	177,04	142,82
Lituania	100,00	106,48	112,88	110,03	118,82	121,01	128,79	136,11	147,07	145,15
Luxemburg	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Ungaria	100,00	114,88	127,80	145,72	140,60	146,56	151,70	147,70	143,68	134,46
Malta	100,00	97,63	98,75	105,05	109,34	159,51	161,51	160,71	154,81	140,40
Olanda	100,00	103,97	105,87	111,85	115,14	118,10	121,49	122,48	128,94	135,00
Austria	100,00	101,30	101,95	100,07	101,68	103,48	106,54	109,07	113,38	119,77
Polonia	100,00	112,26	113,64	116,70	124,15	130,10	132,83	132,72	144,34	146,96
Portugalia	100,00	105,49	105,25	105,08	101,30	104,30	102,96	105,96	101,62	116,78
Romania	100,00	119,94	136,09	140,54	145,04	160,19	:	224,47	243,90	224,80
Slovenia	100,00	105,27	118,72	124,20	127,29	124,61	133,22	140,33	148,10	159,35
Slovacia	100,00	105,27	109,96	115,97	120,55	121,77	124,72	125,41	130,04	132,90
Finlanda	100,00	99,69	106,69	106,92	109,50	109,81	112,19	113,64	115,28	117,75
Suedia	100,00	106,18	121,25	128,13	130,29	139,50	144,27	146,92	149,02	155,96
Marea Britanie	100,00	106,18	121,25	128,13	130,29	139,50	144,27	146,92	149,02	155,96

Sursa: Eurostat, accesat noiembrie 2012

Bibliografie:

CEDEFOP (2010). Skills Supply and Demand in Europe

Comisia Europeană (2011), Sinteze naționale privind sistemele educaționale în Europa și reformele în curs, Bruxelles

Comisia Europeană (2012). Spațiul European al Învățământului Superior în 2012: Proceaul Bologna. Raport de implementare

Comisia Prezidențială pentru analiza și elaborarea politicilor din domeniile educației și cercetării din România/Preda, M. (2008), Raportul Comisiei Prezidențiale pentru analiza și elaborarea politicilor din domeniile educației și cercetării,

http://www.presidency.ro/static/ordine/Raport_CPaepdec_2007_.pdf

European Commission(2009), Key Data on Education in Europe, Brussels

Eurostat data, ultima vizualizare noiembrie 2012,

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/education/data/main_tables

Ministerul Educației Cercetării, Tineretului și Sportului(2012), Raportul național de învățământ 2011, București

OECD (2011b) Education at a Glance: OECD Indicators 2011 (Paris, OECD).

<http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/>